

ارزیابی سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تخم مرغ در ایران

سمانه ایروانی^۱، سید صفدر حسینی^{۲*} و مریم آهو قلندری^۳

۱، ۳، دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران،

۲، اسناد گروه اقتصاد کشاورزی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۸۸/۱۰/۱۵ - تاریخ تصویب: ۸۹/۱۰/۲۹)

چکیده

در این مطالعه سیاست‌های حمایتی دولت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تخم مرغ طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه اقتصادی دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ مورد بررسی قرار گرفته است. مقادیر حمایت با استفاده از شاخص‌های برآورد حمایت از تولیدکننده و برآورد حمایت از مصرف‌کننده (PSE و CSE) محاسبه شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند در برنامه‌های اول، سوم و چهارم توسعه اقتصادی از تولیدکنندگان تخم مرغ حمایت شده در حالی که در برنامه دوم مالیات پنهان اخذ شده است. همچنین حمایت‌های بودجه‌ای دولت از تولیدکنندگان تا برنامه سوم توسعه روندکاهشی داشته و در برنامه چهارم توسعه نسبت به برنامه قبلی افزایش یافته است. در بین حمایت‌های بودجه‌ای دولت، بیشترین مقدار حمایت (۶۲ درصد در کل برنامه‌های توسعه) مربوط به یارانه انرژی است. که با اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، حمایت از تولیدکنندگان به میزان قابل توجهی کاهش یافته و هزینه‌های تولید افزایش خواهد یافت که لازم است سیاست‌های مناسبی در جهت کاهش هزینه‌های ناشی از حذف یارانه‌ها اندیشیده شود. افزون بر این، نتایج نشان دادند که میانگین شاخص حمایت درصدی مصرف‌کنندگان در همه دوره مورد بررسی مثبت بوده و بیشترین حمایت از مصرف‌کنندگان در برنامه دوم توسعه و برابر با ۷۹ درصد بوده است.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های حمایتی، شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده (PSE)،

شاخص برآورد حمایت از مصرف‌کننده (CSE)، تخم مرغ، ایران.

مقدمه

با توجه به اهمیت تولید محصولات کشاورزی از جمله تولیدات دامی در تامین امنیت غذایی و نقش انواع محصولات دامی در تامین پروتئین، تخم مرغ به عنوان یکی از مهم‌ترین مواد تأمین‌کننده پروتئین از جایگاه خاصی در مصرف مواد غذایی برخوردار است. بر همین اساس، دولت با اتخاذ سیاست‌های حمایتی مختلف طی برنامه‌های توسعه اقتصادی به گسترش واحدهای تولیدی و افزایش تولید این کالا پرداخته است. به طوری که بر

اساس آمارهای منتشره وزارت جهادکشاورزی و معاونت امور دام، تولید این محصول از ۲۸۰ هزارتن در سال ۱۳۶۸ به ۷۲۷ هزار تن در سال ۱۳۸۷ رسیده که در این دوره میزان مصرف از ۲۷۱ هزار تن به ۷۱۱ هزار تن افزایش یافته است (Ministry of Jihad-E-Agriculture, 2007). از مهمترین سیاست‌های حمایتی که در بازار تولید و مصرف تخم مرغ طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی صورت گرفته می‌توان به کنترل مقدار تولید از طریق

کنترل صدور مجوزها و پروانه‌های تولید، تثبیت قیمت از طریق کنترل عرضه و تقاضای محصول، سیاست پرداخت یارانه صادراتی برای صادرات تخم مرغ، اعمال سیاست‌های قیمتی مانند قیمت‌های هدف، قیمت کف و قیمت سقف، پرداخت یارانه به تولید (یارانه پرداختی به دارو و درمان، یارانه نهاده‌های تولید، پرداخت تسهیلات کم بهره)، پوشش بیمه‌ای و پرداخت بخشی از حق بیمه اشاره کرد. علاوه بر این سیاست‌ها، دولت از طریق تأثیرگذاری بر بازار رسانی محصول، پرداخت یارانه‌های حمل و نقل، مقررات بهداشتی، درجه بندی، بازرسی و کنترل کیفیت، ایجاد تسهیلات انبار و نگهداری و پرداخت یارانه انرژی به مرغداری‌های صنعتی نیز به حمایت از این کالا می‌پردازد. بنابراین، با توجه به حمایت‌های مختلف صورت گرفته و صرف هزینه و بودجه دولت برای حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تخم مرغ، بررسی و ارزیابی این سیاست‌ها و محاسبه مقادیر حمایت از تولیدکننده و مصرف‌کننده می‌تواند در اتخاذ سیاست‌های مؤثر در برنامه پنجم توسعه و تدوین استراتژی‌های توسعه کشاورزی راهگشا باشد. از طرفی بحث آزادسازی اقتصادی و به تبع آن حذف و کاهش سیاست‌های حمایتی منحرف کننده تجارت براساس مذاکرات دور اروگوئه، بررسی و ارزیابی سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی و کالاهای این بخش را ضروری می‌سازد. از این رو، در این مطالعه علاوه بر بررسی سیاست‌های حمایتی و مقادیر حمایت با توجه به اهداف و عملکرد برنامه‌های اول تا چهارم، روند این حمایت‌ها بر اساس توافقنامه‌های سازمان تجارت جهانی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. پژوهش‌های مختلفی در زمینه ارزیابی سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی و محصولات این بخش در داخل و خارج از کشور صورت گرفته که به برخی از آنها اشاره می‌شود. OECD (2005)، شاخص‌های برآورد حمایت از تولیدکننده^۳، برآورد حمایت از مصرف‌کننده^۴، برآورد حمایت از خدمات

عمومی^۳ و برآورد کل حمایت از بخش کشاورزی^۴ را برای کشورهای عضو سازمان برای دوره ۲۰۰۴-۱۹۸۶ محاسبه کرده است. نتایج به دست آمده نشان داد که در بیشتر کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، حمایت از مصرف‌کنندگان رو به افزایش بوده، در حالی که حمایت از تولیدکنندگان بیشتر کالاها روند کاهشی داشته است. برای مثال درصد حمایت از تولیدکننده تخم مرغ برای اتحادیه اروپا از ۱۹ درصد در سال ۱۹۸۶ به ۱/۵ درصد در سال ۲۰۰۴ کاهش یافته است، همچنین در ایالات متحده آمریکا مقدار این شاخص از ۴/۶ درصد به ۳/۹ درصد، در ژاپن از ۱۷ درصد به ۱۵ درصد کاهش یافته است. Cakmak (2003) در پژوهشی به برآورد حمایت از تولیدکننده، برآورد حمایت از مصرف‌کننده، برآورد حمایت از خدمات عمومی، برآورد حمایت از کل بخش کشاورزی و شاخص‌های فرعی مربوط به هر یک از آنها برای دوره ۲۰۰۱-۱۹۸۶ پرداخت. بر اساس نتایج این مطالعه، شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان تخم مرغ در برخی سال‌ها مثبت و در برخی سال‌ها منفی بوده است و روند مشخص نداشته است. پژوهش Bostaki (2003)، آثار سیاست‌های مداخله مستقیم دولت در قیمت‌گذاری محصولات دامی از جنبه سنجش حمایت از این محصولات مورد بررسی قرار داده است. کالاهای مورد بررسی، گوشت گاو، گوشت مرغ و تخم مرغ بوده و دوره مورد نظر سال‌های ۷۸-۱۳۶۱ است. ابزار مورد استفاده شامل نرخ‌های حمایت اسمی و مؤثر است که با استفاده از داده‌های موجود در دستگاه‌های ذی ربط مورد محاسبه قرار گرفته‌اند. نتایج به دست آمده نشان داد میانگین نرخ حمایت مؤثر در مورد همه کالاها مثبت است که در این میان، به ترتیب گوشت گاو بیشترین و تخم مرغ کمترین نرخ حمایت اسمی و مؤثر را داشته‌اند. Jeiran and et al. (2005) در مطالعه خود به بررسی سیاست‌های حمایتی گوشت مرغ در کشورهای منتخب و تحلیلی بر فرآیند تنظیم بازار مرغ و تخم‌مرغ در

3. General Services Support Estimate, (GSSE)

4. Total Support Estimate, (TSE)

1. Producer Support Estimate, (PSE)

2. Consumer Support Estimate, (CSE)

شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده و شاخص حمایت درصدی تولیدکننده

شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان (PSE) شامل حمایت‌های درآمدی مستقیم و غیر مستقیم، برخی مزایای مالیاتی، امتیاز دریافت اعتبار و یارانه بر نرخ بهره و سیاست‌های سطح ناحیه‌ای بوده که بر حسب واحد پولی یا به شکل درصد بیان می‌شود (OECD, 2000). حمایت درصدی تولیدکنندگان یک کالای خاص کشاورزی نیز به شکل نسبت برآورد حمایت از کل تولیدکنندگان کالا به کل دریافت‌های ناخالص کشاورزان شامل ارزش محصول بر حسب قیمت‌های سر مزرعه به علاوه پرداخت‌های دولت به کشاورزان است (OECD, 2000). بر اساس تعریف سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، سیاست‌های مربوط به شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان به هشت دسته تقسیم می‌شوند. دسته نخست، حمایت‌های قیمتی محصولات هستند که حمایت از قیمت بازاری^۱ نامیده می‌شوند. هفت دسته دیگر که با عنوان پرداخت‌های بودجه‌ای^۲ یاد می‌شوند، دیگر پرداخت‌های دولت به کشاورزان را شامل می‌شود (OECD, 2000).

بیان نظری شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ به صورت زیر است:

$$PSE = MPS + BP \quad (1)$$

که در آن، PSE شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ، MPS شاخص حمایت از قیمت بازاری تخم مرغ و BP پرداخت‌های بودجه‌ای به تولیدکنندگان تخم مرغ را نشان می‌دهد. در ادامه ابتدا شاخص حمایت از قیمت بازاری و سپس حمایت‌های بودجه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف- شاخص حمایت از قیمت بازاری

شاخص حمایت از قیمت بازاری (MPS) مجموع حمایت‌های قیمتی از محصول را نشان می‌دهد. این شاخص به عنوان شاخصی از ارزش پولی پرداخت‌های ناخالصی که از مصرف‌کنندگان و مالیات‌دهندگان به

سال‌های ۸۳-۱۳۷۳ پرداخته‌اند. بررسی‌های انجام شده در این پژوهش نشان داد که برای تعیین قیمت تمام شده فرآورده‌های بخش طیور (گوشت مرغ و تخم مرغ) معمولاً از روش برآورد هزینه تولید استفاده می‌شود و دولت برای تنظیم بازار، قیمت کف و سقف تعیین می‌کند و عملیات حمایتی را در قالب خرید، جمع‌آوری و ذخیره‌سازی به انجام می‌رساند. همچنین نتایج بررسی‌ها نشان دادند که طرح تنظیم و تثبیت قیمت تخم مرغ از سال ۱۳۸۱ به بعد علیرغم تعیین قیمت کف و سقف و پرداخت یارانه صادراتی نتوانسته است از نوسانات قیمتی این محصول بکاهد و تولیدکنندگان بدون هیچ گونه اعتمادی به آینده قیمت محصول نهاده‌ها، در یک فضای توأم با ریسک اقدام به تولید می‌نمایند.

با توجه به مطالعات انجام گرفته در زمینه سیاست‌های حمایتی از تخم مرغ، مطالعه‌ای که همه سیاست‌های حمایتی را مورد توجه قرار داده باشد انجام نگرفته است، چنانچه پژوهش‌های jeiran et al. (2005) و Bostaki (2003) تنها به بررسی حمایت‌های قیمتی پرداخته و به سایر سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان (بیمه، اعتبارات ارزان قیمت و...) توجهی نکرده است. از این رو، در پژوهش حاضر مقادیر حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان با در نظر گرفتن همه انواع حمایت و با استفاده از شاخص‌های استاندارد جهانی محاسبه شده و جهت‌گیری سیاست‌های مختلف حمایتی به منظور پیوستن به سازمان تجارت جهانی (لزوم کاهش حمایت‌های تحریف‌کننده تجارت) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تخم مرغ با استفاده از شاخص‌های برآورد حمایت از تولیدکننده و مصرف‌کننده (PSE & CSE) که توسط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۱۹۹۹ ارائه شد، طی دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

1. Market Price Support (MPS)

2. Budgetary Payment (BP)

تولیدکنندگان بخش کشاورزی، در اثر سیاست‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی و بدون توجه به ماهیت، اهداف و تأثیر این سیاست‌ها بر درآمد و تولید مزارع صورت می‌گیرد، تعریف می‌شود (OECD, 2007). به عبارت دیگر، شاخص حمایت از قیمت بازاری همه حمایت‌های قیمتی ناشی از به کارگیری سیاست‌های مختلف مرزی مانند سیاست‌های وارداتی (تعرفه‌ها، مالیات‌ها، سهمیه‌های وارداتی، سهمیه‌های تعرفه‌ای و مجوزها)؛ سیاست‌های صادراتی که به ابزارهای افزایش‌دهنده (یارانه‌های صادراتی، اعتبارات صادراتی و کمک‌های غذای خارجی) و محدودکننده صادرات (محدودیت‌های مقداری، مجوزها، تحریم‌های صادراتی و مالیات‌های صادراتی) تقسیم می‌شوند و سیاست‌های حمایت از قیمت داخلی (سهمیه‌بندی تولید، قیمت‌های کف و سقف و خریدهای تضمینی دولت، کمک‌های غذای داخلی و ذخیره سازی‌های عمومی) را منعکس می‌کند (OECD, 2007). برای تخم مرغ بر اساس رابطه زیر محاسبه می‌شود:

$$MPS = (P_d - P_{ab}) \times Q_p \quad (2)$$

که در آن، MPS شاخص حمایت از قیمت بازاری تخم مرغ، P_d قیمت داخلی تخم مرغ، P_{ab} قیمت مرزی تعدیل شده تخم مرغ، Q_p مقدار تولید تخم مرغ را نشان می‌دهد.

به طور کلی، قیمت داخلی یک کالا ممکن است خیلی متفاوت از قیمت همان کالا در سر مرز باشد این مسئله به ویژه برای کالاهای دامی، شکر، کشمش و انواع آبیوه‌ها که سطوح معنی‌داری از فرآوری و بازاریابی بر روی آنها صورت می‌گیرد، بسیار مهم است. افزون بر این، هزینه‌هایی مانند حمل و نقل، تخلیه و انبارداری نیز بر قیمت کالای وارداتی (صادراتی) اثر می‌گذارند. بنابراین انجام تعدیلات مربوط به این هزینه‌ها می‌تواند اثر چشمگیری بر میزان حمایت از قیمت بازاری داشته باشد (OECD, 2007). در همین راستا چگونگی محاسبه و تعدیل قیمت مرزی تعدیل شده، P_{ab} ، برای تخم مرغ که یک کالای صادراتی است به شرح رابطه (۳) بیان می‌شود:

$$P_{ab} = P_b \times Q_{adj} - (C_p + T_{d1}) - (T_{d2} + M) \quad (3)$$

که در آن، P_{ab} قیمت مرزی تعدیل شده، P_b قیمت در

سر مرز تخم مرغ، Q_{adj} ضریب تعدیل تفاوت‌های کالایی، C_p هزینه‌های مرزی (انواع هزینه‌های گمرکی و غیر گمرکی در سر مرز به غیر از تعرفه‌ها و هزینه‌هایی که از سیاست‌های تجاری ناشی می‌شوند)، T_{d1} همه هزینه‌های بارگیری، حمل و نقل، تخلیه، نگهداری و بازاریابی کالای صادراتی از سر مرز تا بازار عمده فروشی، T_{d2} همه هزینه‌های بارگیری، حمل و نقل، تخلیه، نگهداری و بازاریابی کالای داخلی از مزرعه تا بازار عمده فروشی، M همه هزینه‌های فرآوری و بازاریابی کالای داخلی از مزرعه تا بازار عمده فروشی است. به این ترتیب، رابطه بالا قیمت تخم مرغ تولید داخل و قیمت صادراتی آن را در سر مزرعه قابل مقایسه می‌کنند. همچنین این تعدیل‌ها را در سطح بازار عمده فروشی داخلی انجام می‌دهند. این امکان وجود دارد که پژوهشگر با توجه به محدودیت اطلاعات یا دیگر محدودیت‌ها، مقایسه بین کالاها را در سطوح دیگری از بازار انجام دهد. چنانچه در مطالعه حاضر مقایسه کالاها در سطح بازار عمده فروشی صورت خواهد گرفت. لذا قسمت $(T_{d2} + M)$ در رابطه (۳) در محاسبه قیمت تعدیل شده در نظر گرفته نمی‌شود.

ب) پرداخت‌های بودجه‌ای

جزء دیگری که در محاسبه شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان بیان شد پرداخت‌های بودجه‌ای دولت (BP) به تولیدکنندگان است. طبق روش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، پرداخت‌های بودجه‌ای به Y دسته تقسیم می‌شوند (OECD, 2007):

- الف) پرداخت بر اساس مقدار محصول^۱؛
- ب) پرداخت بر اساس سطح زیرکشت یا تعداد دام^۲؛
- ج) پرداخت بر اساس سابقه مشارکت در برنامه‌های کشاورزی^۳؛
- د) پرداخت بر اساس استفاده از نهاده‌های یارانه‌ای^۴؛
- ه) پرداخت به منظور محدود کردن استفاده از نهاده‌های خاص^۵؛
- و) پرداخت بر اساس درآمد کلی کشاورزان^۶

1. Payments Based on Output
2. Payments Based on Area Planted/ Animal Number
3. Payments Based on Historical Entitlements
4. Payments Based on Input Use
5. Payments Based on Input Constraint
6. Payments Based on Overall Farming Income

محصولات می‌شوند و قیمت مصرف‌کنندگان را تغییر می‌دهند، در شاخص برآورد حمایت از مصرف‌کنندگان وارد می‌شوند. همچنین یارانه‌های مصرفی که دولت در جبران مالیات تحمیل شده بر مصرف‌کنندگان در اثر تغییر قیمت کالاهای کشاورزی می‌پردازد، نیز در این شاخص منظور می‌شوند (OECD, 2000).

بیان نظری این شاخص به صورت زیر است:

$$CSE = G - (P_d - P_{ab}) \times QC \quad (5)$$

در این رابطه، CSE شاخص برآورد حمایت از مصرف‌کنندگان تخم مرغ، G پرداخت‌های بودجه‌ای (یارانه‌های مصرفی) برای تخم مرغ، P_d قیمت داخلی (قیمت تولیدکننده) تخم مرغ، P_{ab} قیمت مرزی تعدیل شده تخم مرغ و QC مقدار مصرف تخم مرغ است.

G همان پرداخت‌های بودجه‌ای به مصرف‌کنندگان است که به منظور جبران هزینه‌های اضافی که مصرف‌کنندگان به دلیل افزایش قیمت‌ها- وقتی سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان اعمال می‌شود- متحمل می‌شوند. برای مثال چنین پرداخت‌هایی، یارانه‌هایی‌اند که به خریداران اولیه کالاهای کشاورزی همچون آسیابانان، کشتارگاه‌ها و تولیدکنندگان محصولات لبنی پرداخت می‌شود. داده‌های مربوط به G در اطلاعات هزینه‌های بودجه‌ای دولت موجود است (OECD, 2007).

شاخص حمایت درصدی مصرف‌کننده (%CSE) نیز به عنوان درصدی از ارزش کل هزینه‌های مصرفی مصرف‌کنندگان کالای خاص کشاورزی است که در قیمت سرمرعه (قیمت تولیدکننده) از آن کالا ارزش‌گذاری شده است. این شاخص علاوه بر انتقال‌های قیمتی از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان (حمایت قیمتی از محصول) شامل حمایت‌های بودجه‌ای دولت نیز می‌شود. به عنوان مثال یک شاخص حمایت درصدی برابر با $+60$ درصد نشان می‌دهد که 60 درصد از هزینه‌های مصرفی مصرف‌کننده به وسیله سیاست‌های حمایتی پوشش داده شده است. این شاخص بر اساس رابطه زیر محاسبه می‌شود (OECD, 2007):

$$\%CSE = CSE / (VC - G) \times 100 \quad (6)$$

ز) دیگر پرداخت‌ها^۱. در ادامه پژوهش پرداخت‌های بودجه‌ای دولت به تخم مرغ بیان می‌شود.

شاخص دیگری که در ارزیابی مقادیر حمایت از تولیدکننده مورد استفاده قرار می‌گیرد شاخص حمایت درصدی تولیدکننده (%PSE) است. این شاخص به عنوان نسبت دریافتی تولیدکننده یک کالای خاص از دولت به کل دریافتی‌های ناخالص^۲ مربوط به آن کالا تعریف می‌شود. به بیان دیگر شاخص حمایت درصدی نشان می‌دهد چند درصد از دریافتی‌های تولیدکنندگان ناشی از سیاست‌های حمایتی دولت بوده است. چگونگی محاسبه این شاخص در رابطه (۴) آمده است (Portugal, 2002):

$$\%PSE = \frac{PSE}{GFR} \times 100 = \left(\frac{MPS + BP}{VP + BP} \right) \times 100 \quad (4)$$

در این رابطه، %PSE شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان تخم مرغ، PSE شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ، GER دریافتی‌های ناخالص تولیدکنندگان تخم مرغ، MPS، حمایت از قیمت بازاری تخم مرغ، VP ارزش تولید تخم مرغ در قیمت داخلی و BP مجموع پرداختی‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان تخم مرغ است.

شاخص برآورد حمایت از مصرف‌کننده و شاخص حمایت درصدی مصرف‌کننده

شاخص برآورد حمایت از مصرف‌کنندگان (CSE) شاخصی از ارزش پولی انتقال‌ها از تولیدکنندگان و مالیات‌دهندگان به مصرف‌کنندگان در یک زمان معین است. این انتقال‌ها ناشی از اعمال سیاست‌های حمایتی در بخش کشاورزی است. به عبارت دیگر، شاخص برآورد حمایت از مصرف‌کنندگان شاخصی از ارزش سالانه انتقال‌های ناخالص به مصرف‌کنندگان کالاهای کشاورزی است، که برحسب قیمت داخلی اندازه‌گیری می‌شود. این شاخص اثر سیاست‌های کشاورزی بر مصرف را مورد توجه قرار می‌دهد و دیگر سیاست‌هایی که مصرف را تحت تأثیر قرار می‌دهند، در برنمی‌گیرد. بنابراین، همه سیاست‌های حمایت از قیمت بازار محصولات کشاورزی که موجب اختلاف بین قیمت داخلی و جهانی این

1. Miscellaneous Payments
2. Gross Farm Receipts, (GFR)

مرغداری‌های کل کشور، اختلاف قیمت یارانه‌ای و سر مرز هر ماده سوختی و هزینه‌های حمل با بارگیر بونکر از بندر امام خمینی تا شهر تهران بدست می‌آید.

۴- اعتبارات بانکی و یارانه تبصره‌ها: یکی دیگر از سیاست‌های حمایتی در بخش دام و طیور، اعطای تسهیلات بانکی با نرخ بهره کم است. برای محاسبه یارانه تسهیلات، از اختلاف میانگین موزون نرخ بهره وام‌های پرداختی به همه بخش‌های اقتصاد و نرخ بهره تسهیلات پرداختی به بخش کشاورزی و مقدار تسهیلات اعطایی به بخش دام و طیور، استفاده شده است. چگونگی تخصیص این یارانه به تخم مرغ با توجه به سهم ارزش تولید تخم مرغ از ارزش تولید کل بخش دام و طیور صورت گرفته است. یارانه تبصره‌ها مربوط به آن بخش از تسهیلات اعطایی بانک کشاورزی به بخش کشاورزی می‌شود که بر اساس تبصره‌های بیان شده در قانون بودجه کشور از محل بودجه سالانه کشور در اختیار بانک کشاورزی به عنوان بانک عامل قرار می‌گیرد. اطلاعات مربوط به این یارانه‌ها از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۵ موجود بوده است.

۵- یارانه واکسن و سرم دامی: آمار مربوط به این یارانه از سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان و بانک مرکزی به دست آمده است.

۶- یارانه‌های مصرفی: شامل آن بخش از پرداختی‌های دولت است که صرف نگهداری و انبارداری تخم مرغ در راستای سیاست تنظیم قیمت بازار تخم مرغ می‌شود.

نتایج و بحث

نتایج محاسبه شاخص‌های حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ (حمایت از قیمت بازاری، مجموع پرداخت‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان تخم مرغ و (PSE%) و همچنین شاخص‌های برآورد حمایت از مصرف‌کنندگان که بر اساس شاخص قیمت عمده فروشی کالاهای بخش کشاورزی، دامپروری و شکار در سال ۱۳۷۶ روند زدایی شدند، طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه در جدول (۱) آمده است.

که در آن CSE% شاخص حمایت درصدی مصرف‌کنندگان تخم مرغ، CSE شاخص حمایت از مصرف‌کنندگان تخم مرغ، G پرداخت‌های بودجه‌ای به مصرف‌کنندگان و VC ارزش مصرف در قیمت داخلی است.

داده‌های مورد استفاده در این پژوهش شامل، داده‌های سری زمانی قیمت داخلی تخم مرغ، قیمت سر مرز (صادراتی)، مقدار تولید و مصرف، هزینه‌های حمل و نقل، بارگیری، انبارداری و تخلیه در سر مرز و پرداخت‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان تخم مرغ می‌باشد که در ادامه نحوه محاسبه و تعدیلات صورت گرفته در حمایت‌های بودجه‌ای دولت بیان می‌شود.^۱

۱- یارانه به نهاده‌های تولید: نهاده‌هایی که توسط شرکت پشتیبانی امور دام به قیمت یارانه‌ای توزیع می‌شوند شامل ذرت، کنجاله سویا و پودر ماهی است. میزان کل یارانه پرداختی برای هر یک از این نهاده‌ها با توجه به اختلاف قیمت یارانه‌ای این نهاده‌ها و میانگین قیمت این نهاده‌ها در بازار آزاد و میزان توزیع شده آنها توسط شرکت پشتیبانی امور دام بدست آمده است. سپس میزان یارانه پرداختی به تخم مرغ با توجه به ضرایب تبدیل دان به تخم مرغ و سهم تولید یک کیلو تخم مرغ از مصرف نهاده‌های مذکور بدست آمده است.

۲- بیمه محصولات کشاورزی: یکی دیگر از سیاست‌های حمایتی در بخش دام و طیور، بیمه محصولات این بخش است. مقدار یارانه در نظر گرفته شده در این پژوهش به عنوان یارانه بیمه، سهم دولت از کل حق بیمه‌های دریافتی برای مرغ تخمگذار و مرغ مادر تخمگذار می‌باشد، که داده‌های مربوطه از صندوق بیمه محصولات کشاورزی بدست آمده است.

۳- یارانه انرژی: این یارانه مربوط به مواد سوختی مانند نفت سفید، گازوئیل، گاز مایع و طبیعی، بنزین و همچنین یارانه برق مرغداری‌های صنعتی و موسسات جوجه‌کشی می‌شود. چگونگی محاسبه این یارانه بر اساس مقدار استفاده هر یک از مواد سوختی در

۱. برای اطلاعات بیشتر از نحوه محاسبه داده‌ها به منبع ۱ مراجعه شود.

جدول ۱- شاخص های حمایت از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان تخم مرغ تعدیلات با نرخ ارز آزاد

CSE %	PSE %	مقادیر حمایت از مصرف کننده به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)		مقادیر حمایت از تولیدکننده به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)				سال	برنامه های توسعه
		حمایت در هر تن (ریال)	کل حمایت (CSE)	حمایت در هر تن (ریال)	کل حمایت (PSE)	حمایت از پرداخت های بودجه ای	قیمت بازاری		
۸/۴۳	۳۳/۳۸	۳۸۵۶/۴۶	۱/۰۵	۲۳۹۵۸/۴۳	۶/۷۱	۷/۲۹	-۰/۵۸	۱۳۶۸	
۳۰/۴۱	۱۹/۳۴	۱۱۱۰۸/۹۲	۳/۳۸	۱۱۰۹۵/۸۴	۳/۵۰	۶/۵۶	-۳/۰۷	۱۳۶۹	
۳/۵۶	۲۷/۵۲	۱۳۸۰/۳۹	۰/۴۵	۱۴۸۸۳/۱۲	۵/۰۶	۵/۱۹	-۰/۱۳	۱۳۷۰	برنامه اول
۸/۷۹	۱۹/۶۳	۳۱۶۱/۲۰	۱/۱۷	۹۳۴۱/۹۳۶	۳/۶۴	۴/۵۳	-۰/۸۹	۱۳۷۱	توسعه
۲۳/۵۳	۰/۲۶	۸۶۶۸/۴۸	۳/۶۷	۱۰۸/۷۱۸۱	۰/۰۵	۲/۲۵	-۲/۲۰	۱۳۷۲	
۸۰/۰۴	-۴۸/۱۹	۲۴۳۲۴/۸۹	۱۱/۶۹	-۱۶۷۱۹/۹۲	-۸/۶۳	۲/۲۲	-۱۰/۸۵	۱۳۷۳	
۲۵/۷۹	۸/۶۶	۸۷۵۰/۰۵	۳/۵۷	۷۱۱۱/۳۵۳	۱/۷۲	۴/۶۷	-۲/۹۵	۱۳۷۴	میانگین برنامه اول
۱۶۳/۶۲	-	۴۴۷۹۳/۷۵	۲۳/۰۹	-۳۴۸۶۲/۱۴	-۱۶/۲۸	۲/۱۱	-۱۸/۳۹	۱۳۷۴	
۱۰۹/۷۴	-۵۹/۸۶	۳۱۰۹۸/۰۱	۱۶/۱۷	-۲۰۳۵۲/۱۶	-۱۰/۵۸	۲/۹۵	-۱۳/۵۳	۱۳۷۵	برنامه دوم
۵۶/۸۹	-۲۶/۹۱	۱۵۷۴۶/۹۹	۷/۴۱	-۸۶۵۱/۰۵۳	-۴/۰۷	۲/۱۰	-۶/۱۷	۱۳۷۶	توسعه
۴۱/۹۲	-۱۵/۳۰	۱۲۵۰۸/۰۶	۶/۲۳	-۵۴۸۸/۲۹۳	-۲/۷۳	۳/۰۰	-۵/۷۴	۱۳۷۷	
۲۶/۳۳	-۱۲/۴۸	۷۲۹۵/۲۹	۳/۹۸	-۳۷۰۷/۲۷	-۲/۱۱	۱/۱۴	-۳/۲۵	۱۳۷۸	
۷۹/۷۰	-۴۴/۷۷	۲۲۲۸۸/۴۲	۱۱/۳۸	-۱۴۶۱۲/۱۸	-۷/۱۶	۲/۲۶	-۹/۴۱	۱۳۷۹	میانگین برنامه دوم
۶۰/۶۱	-۴۱/۹۱	۱۲۶۲۵/۰۵	۶/۷۸	-۹۸۱۳/۹۴	-۵/۶۹	۱/۴۷	-۷/۱۵	۱۳۷۹	
۳۱/۸۴	-۱۹/۳۹	۷۲۶۱/۳۲	۴/۰۴	-۴۸۲۳/۷۸	-۲/۸۰	۱/۰۶	-۳/۸۶	۱۳۸۰	برنامه سوم
-۵/۶۴	۱۳/۳۸	-۱۲۵۴/۲۷	-۰/۶۹	۳۲۵۷/۱۱	۱/۷۸	۱/۱۵	۰/۶۳	۱۳۸۱	توسعه
-۱۲/۷۸	۱۸/۹۶	-۲۷۷۰/۲۲	-۱/۶۶	۴۳۹۳/۵۲۶	۲/۷۶	۰/۹۴	۱/۸۲	۱۳۸۲	
-۳۲/۷۴	۴۴/۶۲	-۸۴۵۷/۳۱	-۵/۴۹	۱۲۵۹۹/۴۵	۸/۲۵	۱/۵۶	۶/۶۹	۱۳۸۳	
۸/۲۶	۳/۱۳	۱۴۸۰/۹۱	۰/۶۰	۱۱۲۲/۴۷	۰/۸۶	۱/۲۴	-۰/۳۷	۱۳۸۳	میانگین برنامه سوم
۳۰/۹۶	-۱۲/۹۰	۶۳۹۵/۹۳	۴/۶۵	-۳۰۵۱/۲۷	-۲/۳۲	۲/۱۹	-۴/۵۰	۱۳۸۴	برنامه
۲۱/۵۳	-۹/۶۰	۴۶۱۲/۲۴	۲/۹۹	-۲۲۹۶/۶۶	-۱/۵۵	۱/۶۷	-۳/۲۲	۱۳۸۵	چهارم
-۴۱/۴۲	۴۸/۱۱	-۱۰۷۶۷/۶۸	-۷/۵۱	۱۴۰۵۷/۰۳	۹/۸۹	۲/۲۷	۷/۶۲	۱۳۸۶	توسعه
-۷/۷۸	۱۸/۸۲	-۱۸۵۰/۴۹	-۱/۳۲	۴۹۹۲/۹۲	۳/۶۳	۱/۹۹	۱/۶۴	۱۳۸۷	
۰/۸۲	۱۱/۱۱	-۴۰۲/۵۰	-۰/۳۰	۳۴۲۵/۵	۲/۴۱	۲/۰۳	۰/۳۸	۱۳۸۷	میانگین برنامه چهارم
۲۹/۸۹	-۵/۵۹	۸۴۸۶/۸۵	۴/۰۰	-۵۵۳/۹۲	-۰/۵۷	۲/۶۸	-۳/۲۶	۱۳۸۷	میانگین کل برنامه ها

ماخذ: یافته های تحقیق

روند افزایشی ملایم نرخ ارز، به دلیل نوسانات قیمت‌های جهانی است. در دوره زمانی ۸۳-۱۳۸۱ شاخص حمایت از قیمت بازاری تخم مرغ به رقمی مثبت تبدیل شده و تا سال ۱۳۸۳ روند افزایشی داشته است. به طوری که مقدار این شاخص از ۰/۶ میلیارد ریال (درآمد انتقالی) در سال ۱۳۸۱ به ۶/۷ میلیارد ریال (درآمد انتقالی) در سال ۱۳۸۳ رسیده است. بررسی در طی سه سال نزدیک به ۱۱ برابر شده است. بررسی سیاست های حمایتی از تخم مرغ در این دوره نشان می‌دهد سیاست‌های تنظیم قیمت بازار و سیاست یارانه صادراتی به تخم مرغ باعث افزایش قیمت داخلی

چنانچه جدول (۱) نشان می‌دهد، شاخص حمایت از قیمت بازاری طی برنامه‌های اول، دوم و دو سال اول برنامه سوم، دوره زمانی ۸۰-۱۳۶۸ منفی بوده است. مقدار این شاخص در این دوره از ۰/۶- میلیارد ریال (مالیات پنهان) در سال ۱۳۶۸ به ۱۸- میلیارد ریال (مالیات پنهان) در سال ۱۳۷۴ افزایش یافته سپس مالیات پنهان با روندی کاهشی به ۳/۸- میلیارد ریال در سال ۱۳۸۰ رسیده است. منفی بودن این شاخص در برنامه‌های اول و دوم توسعه بیانگر کمتر بودن قیمت داخلی تخم مرغ نسبت به قیمت جهانی آن است. و نوسانات موجود در روند حمایت‌های قیمتی با توجه به

پرداختی‌های بودجه‌ای به تولیدکنندگان را شامل شده است. یارانه مربوط به تسهیلات و دارو نیز به ترتیب با ۴/۸ و ۳/۸ درصد در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. بر اساس میانگین کل حمایت از تولیدکننده (PSE) (مجموع حمایت از قیمت بازاری و پرداخت‌های بودجه‌ای دولت) به قیمت ثابت در برنامه‌های اول، سوم و چهارم از تولیدکنندگان حمایت شده است. به این ترتیب علیرغم حمایت‌های قیمتی منفی، پرداخت‌های بودجه‌ای دولت موجب کل حمایت مثبت از تولیدکنندگان تخم مرغ در طول برنامه‌های توسعه (به جز برنامه دوم) شده و بیشترین حمایت از تولیدکننده تخم مرغ ۲/۴ میلیارد ریال در برنامه چهارم توسعه بوده است. بررسی میزان حمایت به ازای هر کیلو تولید تخم مرغ در کل دوره مورد بررسی (میانگین کل برنامه‌های توسعه) نشان می‌دهد به طور میانگین ۰/۵۵ ریال به قیمت ثابت از هر کیلو تولید تخم مرغ مالیات پنهان اخذ شده و به طور کلی تولیدکننده مورد حمایت منفی بوده است.

همچنین، بر اساس میانگین شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان تخم مرغ (PSE%) در طول برنامه‌های توسعه، سیاست‌های حمایتی تنها در برنامه دوم توسعه دریافتی تولیدکنندگان را کاهش داده و در سایر برنامه‌ها موجب افزایش دریافتی تولیدکنندگان شده است. به طوری که در برنامه اول، سوم و چهارم به ترتیب ۸/۶، ۳ و ۱۱ درصد از دریافتی تولیدکنندگان ناشی از سیاست‌های حمایتی بوده است. در حالی که در برنامه دوم، سیاست‌های حمایتی ۴۴/۷ درصد دریافتی تولیدکنندگان را کاهش داده‌اند. بنابراین، وجود سیاست‌های حمایتی مختلف (حمایت‌های بودجه‌ای و حمایت‌های تجاری) در طول برنامه‌های توسعه موجب افزایش حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ شده است.

در جدول (۱) مقادیر شاخص برآورد حمایت از مصرف کنندگان تخم مرغ به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ و شاخص حمایت درصدی مصرف کنندگان (CSE%) نیز آمده است.

این کالا به بیش از قیمت جهانی شده و حمایت‌های قیمتی مثبت از تولیدکنندگان را به دنبال داشته است. در برنامه چهارم سیاست‌های حمایتی فوق کارایی لازم را در حفظ حمایت قیمتی تولیدکنندگان نداشته‌اند و مقدار شاخص حمایت از قیمت بازاری به ۳/۲- میلیارد ریال (مالیات پنهان) در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. با این حال در پی افزایش قیمت‌های جهانی نهاده‌ها، خشکسالی و تورم بالای کشور قیمت داخلی تخم مرغ در سال ۱۳۸۶، ۴۰ درصد نسبت به سال قبل افزایش یافته و در نتیجه حمایت‌های قیمتی به ۷/۶ میلیارد ریال در این سال (۱۳۸۶) و ۱/۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. بنابراین با توجه به روند حمایت از قیمت بازاری تخم مرغ، تولیدکنندگان تخم مرغ تنها در دوره زمانی ۸۳-۱۳۸۱ به دلیل سیاست‌های تنظیم بازار و در دوره ۸۷-۱۳۸۶ نیز به دلیل افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و بروز خشکسالی مورد حمایت قیمتی قرار داشته و در بقیه سال‌ها، سیاست‌های دولت موجب اخذ مالیات پنهان از تولیدکنندگان شده است. حمایت‌های بودجه‌ای از تولیدکنندگان تخم مرغ نیز شامل یارانه به نهاده‌های ذرت، پودر ماهی و کنجاله سویا، یارانه دارو و واکسن، یارانه انرژی به مرغداری‌های صنعتی، یارانه اعتبارات بانکی، پرداخت‌های تبصره‌ای و پرداخت بخشی از حق بیمه مرغ تخمگذار می‌شود (جدول ۲). مقادیر حمایت بودجه‌ای به قیمت ثابت نشان‌دهنده روند کاهشی این حمایت‌ها در طول دوره مورد بررسی بوده، به طوری که مقدار آن از میانگین ۴/۶ میلیارد ریال در برنامه اول به ۲/۰۳ میلیارد ریال در برنامه چهارم کاهش یافته است (جدول ۱). افزون بر این، بررسی سهم هر یک از انواع یارانه‌های اعطایی به تولیدکنندگان تخم مرغ با توجه به جدول (۲) نشان می‌دهد سهم یارانه انرژی طی دوره زمانی مورد بررسی به طور میانگین ۶۲ درصد از کل پرداختی‌های بودجه‌ای به تولیدکنندگان را شامل شده است. بعد از یارانه انرژی، یارانه پرداختی به نهاده‌های تولید با سهمی برابر با ۲۸ درصد بیشترین سهم از

جدول ۲- پرداخت‌های بودجه‌ای به تخم مرغ به قیمت جاری و سهم هر یک از پرداختی‌ها (ارقام میلیارد ریال/ درصد)

سال	یارانه نهاده‌ها	یارانه بیمه	یارانه دارو	یارانه انرژی	تسهیلات	کل پرداخت‌ها	سهم نهاده	سهم بیمه	سهم دارو	سهم انرژی	سهم تسهیلات
۱۳۶۸	۵۹/۵۷	.	.	۴۰/۰۹	۱/۶۳	۱۰۱/۲۹	۵۸/۸۱	.	.	۳۹/۵۸	۱/۶۱
۱۳۶۹	۷۲/۹۱	.	.	۳۹/۲۲	۳/۴۲	۱۱۵/۵۴	۶۳/۱۰	.	.	۳۳/۹۴	۲/۹۶
۱۳۷۰	۸۴/۶۷	.	.	۲۴/۲۶	۴/۷۸	۱۱۳/۷۲	۷۴/۴۶	.	.	۲۱/۳۴	۴/۲۱
۱۳۷۱	۸۳/۷۰	.	.	۳۷/۷۳	۴/۴۹	۱۲۵/۹۲	۶۶/۴۷	.	.	۲۹/۹۷	۳/۵۷
۱۳۷۲	۱۱/۳۱	.	۱۱/۲۷	۴۸/۲۲	۴/۰۳	۷۴/۸۳	۱۵/۱۲	.	۱۵/۰۶	۶۴/۴۴	۵/۳۸
۱۳۷۳	۱۵/۷۰	.	.	۸۱/۱۸	۵/۲۷	۱۰۲/۱۵	۱۵/۳۷	.	.	۷۹/۴۸	۵/۱۶
میانگین برنامه اول	۵۴/۶۴	.	۱/۸۸	۴۵/۱۲	۳/۹۴	۱۰۵/۵۸	۴۸/۸۹	.	۲/۵۱	۴۴/۷۹	
۱۳۷۴	۶۱/۹۳	۰/۰۹	۰/۰۰	۹۶/۱۹	۴/۹۱	۱۶۳/۱۱	۳۷/۹۷	۰/۰۵	.	۵۸/۹۷	۳/۰۱
۱۳۷۵	۱۵۹/۵۷	۰/۱۸	۰/۰۰	۸۶/۷۹	۸/۵۱	۲۵۵/۰۵	۶۲/۵۶	۰/۰۷	.	۳۴/۰۳	۳/۳۴
۱۳۷۶	۸۸/۴۴	۰/۴۵	۰/۰۰	۱۱۳/۴۴	۷/۶۲	۲۰۹/۹۵	۴۲/۱۲	۰/۲۱	.	۵۴/۰۳	۳/۶۳
۱۳۷۷	۲۳۳/۰۶	۰/۵۰	۲/۷۹	۱۲۱/۵۳	۱۰/۴۸	۳۶۸/۳۵	۶۳/۲۷	۰/۱۴	۰/۷۶	۳۲/۹۹	۲/۸۴
۱۳۷۸	۷/۳۳	۱/۴۶	۴/۰۵	۱۴۹/۴۹	۱۳/۹۰	۱۷۶/۲۴	۴/۱۶	۰/۸۳	۲/۳۰	۸۴/۸۲	۷/۸۹
میانگین برنامه دوم	۱۱۰/۰۷	۰/۵۴	۱/۳۷	۱۱۳/۴۹	۹/۰۸	۲۳۴/۵۴	۴۲/۰۲	۰/۲۶	۰/۶۱	۵۲/۹۷	۴/۱۴
۱۳۷۹	۱۶/۶۷	۱/۱۰	۳/۷۵	۲۲۵/۹۷	۱۱/۳۹	۲۵۸/۸۸	۶/۴۴	۰/۴۳	۱/۴۵	۸۷/۲۹	۴/۴۰
۱۳۸۰	۱۹/۶۵	۱/۱۸	۶/۰۰	۱۶۳/۶۰	۱۴/۱۳	۲۰۴/۵۶	۹/۶۱	۰/۵۸	۲/۹۳	۷۹/۹۷	۶/۹۱
۱۳۸۱	۸/۲۵	۱/۴۶	۶/۳۳	۲۲۰/۱۷	۱۶/۶۰	۲۵۲/۸۱	۳/۲۶	۰/۵۸	۲/۵۰	۸۷/۰۹	۶/۵۷
۱۳۸۲	۱۱/۷۰	۱/۱۸	۵/۰۹	۱۹۱/۶۵	۲۴/۹۵	۲۳۴/۵۷	۴/۹۹	۰/۵۰	۲/۱۷	۸۱/۷۰	۱۰/۶۴
۱۳۸۳	۱۲/۲۵	۲/۶۴	۱۱/۵۷	۳۶۰/۸۳	۵۳/۵۷	۴۴۰/۸۶	۲/۷۸	۰/۶۰	۲/۶۳	۸۱/۸۵	۱۲/۱۳
میانگین برنامه سوم	۱۳/۷۱	۱/۵۱	۶/۵۵	۲۳۲/۴۴	۲۴/۱۳	۲۷۸/۳۴	۵/۴۲	۰/۵۴	۲/۳۴	۸۳/۵۸	۸/۱۳
۱۳۸۴	۱۵/۱۵	۲/۹۶	۱۴۷/۰۰	۴۴۱/۲۷	۷۳/۸۳	۶۸۰/۲۰	۲/۲۳	۰/۴۳	۲/۶۱	۶۴/۸۷	۷/۵۰
۱۳۸۵	۳۳/۶۰	۲/۸۵	۱۲۰/۰۰	۴۰۷/۲۱	۲۷/۲۹	۵۹۰/۹۵	۵/۶۹	۰/۴۸	۲۰/۳۱	۶۸/۹۱	۴/۴۳
۱۳۸۶	۱۵۹/۱۸	۱۵/۶۵	۳۹/۳۰	۷۱۸/۰۳	.	۹۳۲/۱۶	۱۷/۰۸	۱/۶۸	۴/۲۲	۷۷/۰۳	.
۱۳۸۷	۱۳۸/۹۳	۲۳/۱۲	۰/۰۰	۸۸۹/۹۹	.	۱۰۵۲/۰۵	۱۳/۲۱	۲/۲۰	.	۸۴/۶۰	.
میانگین برنامه چهارم	۸۶/۷۲	۱۱/۱۴	۷۶/۵۸	۶۱۴/۱۲	۲۵/۲۸	۸۱۳/۸۴	۹/۵۵	۱/۲۰	۱۱/۵۳	۷۳/۸۵	۲/۹۸
میانگین کل برنامه‌ها	۶۴/۶۸	۲/۷۴	۱۷/۸۶	۲۲۲/۸۴	۱۴/۵۴	۳۲۲/۶۶	۲۸/۴۳	۰/۴۴	۳/۸۰	۶۲/۳۴	۴/۸۱

ماخذ: ستون‌های ۳ و ۴ به ترتیب صندوق بیمه محصولات کشاورزی و بانک مرکزی ایران، سایر ستون‌ها یافته‌های تحقیق

میلیارد ریال در برنامه دوم و کمترین مقدار آن ۰/۳ میلیارد ریال حمایت منفی در برنامه چهارم توسعه است. افزون بر این، با توجه به میانگین مقدار حمایت در هر تن مصرف تخم مرغ در کل دوره مورد بررسی، ۸/۵ ریال به قیمت ثابت از مصرف‌کننده تخم مرغ به ازای هر کیلو مصرف تخم مرغ حمایت صورت گرفته است. همچنین بر اساس میانگین شاخص حمایت درصدی مصرف‌کنندگان (CSE%)، بیشترین درصد حمایت از مصرف‌کنندگان تخم مرغ در برنامه دوم بوده که در طول سال‌های این برنامه به طور متوسط ۷۹ درصد از هزینه‌های مصرفی مصرف‌کنندگان به وسیله سیاست‌های حمایت قیمتی پوشش داده شده است. کمترین مقدار حمایت نیز در برنامه چهارم می‌باشد که میانگین این شاخص در این برنامه، ۰/۸ درصد برآورد

با توجه به جدول، شاخص کل حمایت از مصرف‌کنندگان تخم مرغ در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۳ و دوره ۸۷-۱۳۸۶ منفی و در بقیه سال‌ها مثبت است. علامت مثبت این شاخص بیان می‌کند سیاست‌های حمایت قیمتی از تخم مرغ در راستای حمایت از مصرف‌کنندگان بوده و در بیشتر سال‌های دوره مورد بررسی، قیمت پرداختی مصرف‌کنندگان به تخم مرغ کمتر از قیمت جهانی آن بوده و تنها در سال‌های بیان شده، با اجرای سیاست تنظیم قیمت بازار تخم مرغ و افزایش قیمت نهاده‌های تولید و در نتیجه افزایش قیمت داخلی تخم مرغ، قیمت پرداختی مصرف‌کنندگان بیشتر از قیمت جهانی شده است. بررسی میانگین این شاخص در برنامه‌های اول تا چهارم توسعه نیز نشان می‌دهد که بیشترین مقدار حمایت از مصرف‌کنندگان تخم مرغ ۱۱

شده است.

در این مطالعه مقادیر شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تخم مرغ در ایران با میانگین این شاخص‌ها در OECD مقایسه شد که نتیجه بررسی نشان داد میانگین شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان تخم مرغ (%PSE) در کل دوره مورد بررسی در ایران منفی بوده و کمتر از OECD بوده است به طوری که %PSE در OECD ۱۲/۲ درصد و در ایران ۵/۵- درصد برآورد شده است. همچنین شاخص حمایت درصدی مصرف‌کنندگان تخم مرغ در این دوره در OECD منفی و برابر با ۱۰- درصد است در حالی که حمایت از مصرف‌کننده تخم مرغ در ایران مثبت و ۳۰ درصد برآورد شده است (OECD, 2005). لذا در ایران برخلاف کشورهای توسعه یافته، سیاست‌های حمایتی دولت (به ویژه حمایت‌های قیمتی) مصرف‌کننده را بیش از تولیدکننده تخم مرغ مورد حمایت قرار داده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در مطالعه حاضر شاخص‌های حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تخم مرغ طی دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ محاسبه و مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مقادیر حمایت قیمتی از تولیدکنندگان تخم مرغ طی برنامه‌های توسعه منفی بوده و تنها طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۸۱ که سیاست‌های تنظیم بازار صورت گرفته و سال‌های ۸۷-۱۳۸۶ به دلیل افزایش ۴۰ درصدی قیمت تخم مرغ نسبت به سال ۱۳۸۵، میزان حمایت قیمتی مثبت بوده است. در عین حال، وجود حمایت‌های بودجه‌ای مختلف دولت موجب حمایت کل مثبت از تولیدکنندگان شده و

مقدار PSE را به میانگین ۲/۲ میلیارد ریال در برنامه چهارم رسانده است. بنابراین با این ترکیب حمایتی به نظر می‌رسد محدودیتی برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی وجود نداشته باشد. مقایسه نتیجه این مطالعه با مطالعه Jeiran et al. (2005) که نشان‌دهنده عدم موفقیت سیاست تنظیم بازار در حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ بوده، حداقل در سال‌های ابتدای اجرای این سیاست (۸۳-۱۳۸۱) هم خوانی ندارد. به طوری که، نتیجه پژوهش حاضر بیانگر موفق بودن سیاست تنظیم بازار در حمایت از تولیدکنندگان تخم مرغ به ویژه در سال‌های ۸۳-۱۳۸۱ بوده است.

نتایج همچنین نشان داد در بین حمایت‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان تخم مرغ، بیشترین مقدار حمایت مربوط به یارانه انرژی است. که با اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، حمایت از تولیدکنندگان به میزان قابل توجهی کاهش یافته و هزینه‌های تولید افزایش خواهد یافت. لذا، پیشنهاد می‌شود سیاست‌های حمایتی دیگری که اثر کمتری بر قیمت‌ها داشته و افزایش هزینه ناشی از حذف یارانه انرژی را تا حدودی تعدیل نماید اتخاذ شود. برای این منظور می‌توان به بیمه درآمدی و تشکیل صندوق تثبیت درآمد، اعطای وام‌های تشویقی در راستای افزایش عملکرد و بهره‌وری تولید تخم‌مرغ (به ویژه در رابطه با میزان مصرف دان جهت تولید یک کیلو تخم مرغ) و پرداخت‌های مستقیم بر اساس عملکرد تولید اشاره کرد. ضمن اینکه می‌توان با افزایش مرغداری‌ها و اعطای تسهیلات سهل‌الوصول برای این منظور، میزان تولید تخم مرغ را با هدف ورود به بازارهای جهانی و جلوگیری از افزایش قیمت داخلی، افزایش داد.

REFERENCES

1. Iravani, S. (2009). *Evaluating support policies in agricultural sector of Iran* (livestock and poultry sub-sector). Masters thesis, Collage of Agriculture Economic and Development. Tehran University. (In Farsi)
2. Bostaki, M. (2002). *Economic analysis in pricing policies effects of animal products*. Thesis of Economic Sciences. Tarbiat Modarres University. Collage of human sciences. (In Farsi)
3. Cahill, C. & W. Legg . (1990). Estimation of agricultural assistance using producer and consumer subsidy equivalents : *Theory And Practice*.
4. Cakmak, E. H. (2003). *Evaluation of the past and future agricultural policies in Turkey: Are they capable to achieve sustainability?*. Department of Economics Middle East Technical University. Ankara (Turkey).

5. Jeiran, A., Mohamadian, M. and Mehrabani, A. (2005). Overview of the support policies of chicken in selected countries and analysis on the market adjustment process of chicken and egg for period 1373-83. Ministry of agriculture, *planning and economic deputy*. Planning and Agricultural Economic Studies Institution. (In Farsi)
6. Ministry of Jihad-E-Agriculture (2007). *State livestock and affairs logistics*. planning and budget office. (In Farsi)
7. Ministry of Jihad-E-Agriculture. Statistics of agriculture (2008). (In Farsi)
8. Statistic Center of Iran. Statistical annuals, (2009). (In Farsi)
9. Ministry of Roads and Transport. Organization of transport and the country terminals. Road transport statistical annuals. (2008) (In Farsi)
10. Ministry of Energy. Fuel conservation organization. Country energy information. (2008). (In Farsi)
11. Ministry of energy. Information center. Documents and library. *Energy annuals*. (2008). (In Farsi)
12. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2000). Methodology for the measurement of support use in policy evaluation.
13. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2005). *Agricultural policies in OECD countries: Monitoring and Evaluation*. Paris.
14. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2007). Methodology for the measurement of support use in policy evaluation.
15. Portugal, L. (2002). *Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation*. OECD, Paris.

